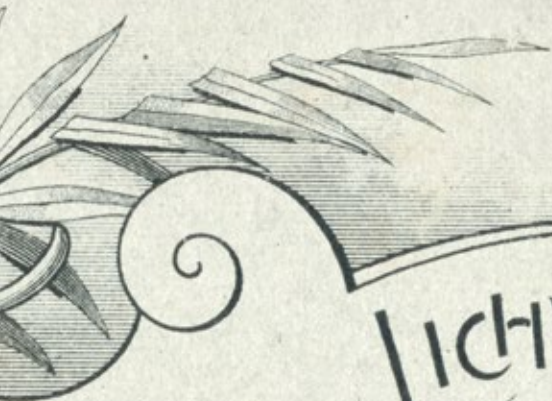

Viljandi fotograaf Jaan Riet

VILJANDI MUUSEUMI TOIMETISED IX

LICHTDRUCKEREI

und

PHOTOGRAPHISCHES

ATELIER

J. RIET

Tellin, Livland.

VILJANDI MUUSEUMI
TOIMETISED

IX

Viljandi fotograaf Jaan Riet

VILJANDI 2023

Viljandi fotograaf Jaan Riet

Viljandi Muuseumi toimetised, 2228-0197; IX

Koostaja	Herki Helves
Toimetaja	Ain-Andris Vislapuu
Keeletoimetaja	Maarja Möldre
Küljendaja	Herki Helves

Kaanel: Jaan Rieti foto 1910. aastatest, erakogu.

Eeslehel: J. Rieti ateljee fotode aluspapi tagakülje litograafiline kujutis, valmistatud 20. sajandi alguses Josif Pokornõi vabrikus Liepājas.

Tagalehel näitusefotod: Mari Vallikivi ja Herki Helves.

Tagakaanel: Jaan Riet 1910. aastatel oma stuudios, erakogu.

Fotod on pärit Viljandi muuseumi ja Rahvusarhiivi filmiarhiivi kogust ning Kristjan-Henn Rieti erakogust.

Kogumiku väljaandmist toetas Eesti Kultuurkapital.

Inglise keelde tõlkis OÜ Luisa Tölkebüroo.

ISBN 978-9916-9908-1-0

ISSN 2228-0197

Trükikoda OÜ Print Best
Viljandi Muuseum 2023

Sisukord

5	Saateks
7	Jaan Rieti aeg Viljandis
77	Jaan Riet
99	Marie Riet
105	Anna Kukk
111	Hilja Riet
119	Elma Tünder
121	Fotopärand Viljandi muuseumis
127	Viljandi photographer Jaan Riet

ERAKOGU

Jaan Riet 20. sajandi algul arvatavasti kodukandi Abja männimetsa veerel.

Saateks

2023. aastal möödus 150 aastat Jaan Rieti sünnist. Tähistasime seda kevadest sügiseni avatud näitustega Viljandi muuseumis, Kondase keskuses ja Sakala keskuse stendidel linnaruumis.

Rieti kaunis ateljeemaja ning seal tehtud fotode registreerimine ja nende negatiivide säilitamine on jätnud meile suure ja väärtusliku pärandi. Rieti ateljee 13 registreerimisraamatut sisaldavad 79 386 ülesvõtet aastatest 1896–1948. Jaan Rieti fond Rahvusarhiivis sisaldab ligi 70 000 negatiivi, mis teeb sellest Eesti kõige suurema ja terviklikuma ühe autori klaasnegatiivide kogu. Nende digitaalsed kujutised tehti juubeliaastal vaadeldavaks arhiivi infosüsteemis. Viljandi muuseumi fotokogusse on jõudnud 1832 klaasnegatiivi ja üle tuhande foto, mis on samuti digitaalsel kujul kättesaadavad muuseumide infosüsteemis. Nende arvukate kujutiste uurimisele ja tõlgendamisele kulub veel paljude põlvkondade aega ja tähelepanu. Negatiivide kogu enamuse moodustavad portreed ja grupifotod, mille juures sageli on teada vaid tellija perekonnanimi ja pildistamise kuupäev. Seega on oodatud kõik, kelle esivanemad on Viljandimaal liikunud, tegema nende nimedega pildiotsinguid ja andma oma panuse andmete täpsustamisse. Kes otsib, see võib leida ka toredaid jäädvustusi oma eelkäijate elust.

Käesoleva raamatuga avaldame tänu ja austust eelkõige Jaan Rieti perele. Nende fotoateljee tegevus on andnud suure panuse kohaliku ajaloo pildilisse jäädvustamisesse. Arvukate kvaliteetsete fotodega sai kaubamärk „J. Riet“ tuntuks üle Eesti, kuid selle taga oli suuresti ateljee töökas naispere. Püüame kokkuvõtlikult anda ülevaate nende elust ja Viljandi ajaloost ateljee pool sajandit väldanud tegevusperioodil.

Täname näituste ja raamatu valmimisele kaasa aidanud Kristjan-Henn Rietit, kelle erakogust oleme saanud kasutada väärtuslikku ainet fotode ja kirjavahetuse näol. Täname Aap Tepperit ja Rahvusarhiivi filmiarhiivi Rieti fotopärandi säilitamise, digiteerimise ja vahendamise eest ning Merilis Roosalu ja Fotomuuseumit abi eest juubelinäituse väljapanekul. Täname Eesti Kultuurkapitali raamatu koostamise ja trükkimise toetamise eest. Ning suur tänu arvukale publikule, kes Rieti juubeliaasta sündmustel osales.

Lugupidamisega

Jaak Pihlak,
Viljandi Muuseumi direktor

6. detsembril 2023

VMF 424:467

Daamid koeraga 1903. aastal Rieti ateljees.
Negatiivilt leiame foto tellija nime Lääts.

Jaan Rieti aeg Viljandis

Ain-Andris Vislapuu

Belle époque 1870–1914

Jaan Riet (1873–1952) sündis ajal, mida hiljem on Euroopas hakatud kutsuma kuldseks ajastuks või kauniks epohhiks (*belle époque*). Perioodi iseloomustasid optimism, suhteline rahu, majanduslik õitseng, kapitali globaliseerumine, kiire linnastumine ning tehnoloogilised ja kultuurilised uuendused. Ajastu tuntumad leiutised on telefon, elekter, auto, kino, raadio, lennuk, õhkrehvid, grammofon jpm. Suuri edusamme tehti transpordi vallas: raudteevõrgu areng lubas nüüd ka vähem varakatel inimestel teha pikemaid reise ja avardada oma maailmapilti. Ühiskondlikus elus ja kultuuris toimunud muutused tõid esile mitmesugused marksismiga seotud liikumised, levisid anarhism ja sellega koos käiv terrorism. Alguse sai ka naisõiguslaste e sufražistide liikumine. Suure ühiskondliku tähelepanu pälvisid sellised uued teadusalad nagu sotsioloogia, etnoloogia ja arheoloogia. Kunstis said hoo sisse ekspressionism, impressionism, kubism jmt. Kujutavas- ja dekoratiivkunstis ning arhitektuuris ja sisekujunduses levis *art nouveau*, mida tunneme juugendi nime all.

Kauni epohhi aeg Viljandis

Viljandi jäi 19. sajandi viimasel veerandil ja 20. sajandi algul väikeseks provintsilinnaks, mille tähtsus kasvas mõnevõrra pärast maakonnalinnaks saamist 1880. aastatel. Siia tuli juurde hulk maksujõulist ametnikkonda ja omajagu administratiivset tähtsust. Majanduslikult oli Viljandi 19. sajandi teisel poolel eelkõige käsitöölise ja kaupmeeste linn, kus tegeldi väikekaubanduse, nahaparkimise, trükkimise, sepatöö, riidevärvimise ja muu selletaolisega. Suurim kaubandusartikkel oli peamiselt Mulgimaalt kokkuveetav lina, mis leidis Viljandi linnaaitade kaudu tee välismaale.

20. sajandi algul sai Viljandi juurde ka suuremaid ettevõtteid, milleks olid Eduard Pohli tikuvabrik (1904) ja Uno Pohrti masinavabrik (1905). Maailmasõja eelõhtul asutati veel üks suur ettevõtte, eesti kapitalil põhinev Viljandi linavabrik. Kaubanduslikult tõusis 20. sajandi alguseks liidrirolli Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi kaubanduse osakond.

Kultuuri-, seltsi- ja hariduselu oli 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul Viljandis üsna elav. Eestlaste seltsitegevus oli koondunud peamiselt Koidu seltsi, Viljandi Eesti Haridusseltsi, Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi ja Viljandi Eesti Käsitöölise Abiandmise Seltsi ümber. Lisaks tegutsesid kehakultuurilises ja joomisvastases harimises spordiselts Tulevik ja karskusselts Vabadus. Enamasti tegeldi pidude, kontsertide ja tuluõhtute korraldamisega. Eesti seltside suurüritusteks said regulaarselt korraldatavad muusika- ja laulupeod ning põllumajandusnäitused, mis tõid lisaks linnaelanikele kokku hulga rahvast lähematest kihelkondadest.

Saksa kultuurielu keskused olid aadliselts Casino, käsitöölise selts Handwerkerverein, rattaselts Radfahrerverein ja muusikaselts Liedertafel. Kõige nähtavama jälje saksa seltsidest on linna ja maakonna ajalukku jätnud aga suhteliselt väikese liikmete arvuga muinsusuurijate ühendus Felliner Litterarische Gesellschaft, mille eestvõttel korraldati aastatel 1878–79 ordulinnuse varemetes arheoloogilised kaevamised ja pandi alus siinsele museoloogilisele tegevusele. Lisaks mainitud ühendustele tegutses linnas veel mõnevõrra internatsionaalsema koosseisuga tuletõrjeühing.

Haridusellu jätsid sel perioodil tugevaima jälje kolm suuremat kooli: Viljandi kreis-, hiljem linnakool, Liivimaa maagümnaasium ja Viljandi Eesti Haridusseltsi tütarlaste gümnaasium. Linnakool andis kohalike eestlaste lastele võimaluse omandada haridust, mis lubas ühineda siinse kasvava ametnikkonnaga. Maagümnaasium andis saksakeelset keskharidust perioodil 1875–92, kuid sulges ennast venestamissurve tagajärjel. Kooli õpetajaskond, kes oli siia saabunud enamasti kaugemalt, mängis rolli ka siinse kultuurielus ja tõi sellega värskeid tuuli üsnagi sumbunud provintsiellu. Haridusseltsi tütarlaste gümnaasium oli esimene eestikeelne keskharidust andev õppeasutus Viljandis ja teine Eestis.

19. sajandi teine pool paistab Viljandis silma intensiivse ehitustegevuse poolest. 19. sajandi viimasel veerandil loendatakse siin sajandi keskpaiga 11 kivi- ja 189 puitmaja asemel juba 82 kivist ning 716 puidust elamut. Krohvitud ja puidust majade kõrvale hakati üha rohkem rajama punasest tellisest puhastvukehitisi. Arhitektuuriliselt valitses sel perioodil historitsism, mille nähtavaim väljendus on 1895. aastal valminud kohtuhoone Posti ja Harjutuse (Koidu) tänava ääres. Selle aja kõige iseloomulikumad ehitised olid mõisa maadele kerkinud Liivimaa maagümnaasiumi ja põllumeeste seltsi hooned. Märkimisväärsed muudatused leidsid aset ka vanalinnaga piirnevatel aladel. 1878.–79. aastal tehtud arheoloogiliste kaevamistega muutusid ordulinnuse varemed jäätmaast huvipakkuvaks ja romantiliseks pargiks.

19. ja 20. sajandi vahetusel hakkasid linnas levima villalaadsed üksikelamud. Jõukam inimene oli hakanud linnatüüpi suletud ala kõrval hindama avarust ja privaatsust ning seda võis ta leida eelkõige kunagise vallikraavi ning järveäärse luha vahel asuval orunõlval, millel sajandivahetuse paiku valmis järve äärde viiv Trepimägi.

20. sajandi algul tõi linnapilti ka mõned monumentaalsed historitsistlikud hooned, näiteks 1910. aastal valminud Grand Hôtel ning tikutööstur Eduard Pohli maja Lossi tänaval. Nähtavaks said vahvark ning juugendstiil, mille esindajatena võib esile tuua Colongue'i maja (1913) Lossi ja Posti tänava nurgal ning Viljandi Eesti Käsitöölise Seltsi maja (1903) Posti tänaval.

20. sajandi algul muutus vana turuplatsi ilme: Grand Hôtelile lisandus juugendlik apteegihoonne juurdeehitis ning tänapäeval linnapanoraami lahutamatuks elemendiks olev Vana veetorn.

EFA.215.4.6542

20. sajandi algusaastatel on Tartu tänava põhjapoolsel küljel veel valdav puithoonestus.

EFA.215.4:12221

Veetorni ehitus Suurturu ääres 1911. aastal. Peale ehitajate on end fotole sättinud hulk torni vastas asuva linna algkooli poisse ja muid tegelasi.